

Robbeneiland is 'zwart' erfgoed

Leidse archeologen vrezen dat VOC-schepen prooi worden van plunderslaars

Rond Robbeneiland liggen scheepswrakken van de VOC. Leidse archeologen willen die onderzoeken, maar eerst moet in het nieuwe Zuid-Afrika een gezamenlijk idee over het erfgoed ontstaan.

Door onze correspondent
PETER VERMAAS

ROBBENEILAND, 15 MAART. De bus die Hillary Clinton in 1997 op Robbeneiland naar de oude cel van Nelson Mandela zou rijden, moest speciaal worden overgevlogen. Maar de helikopter kon het gewicht niet torsen en liet zijn vracht halverwege los, vertelt educatiemedewerker Vuvu Mayongo van het gevangenis museum. Het buswrak ligt nog altijd op de bodem van de oceaan.

„Maar behoort dat wrak tot het erfgoed van Robbeneiland?” vraagt maritiem archeoloog Robert Parthesius aan een groep Leidse en Zuid-Afrikaanse studenten die om hem heen staan, in de zeewind, op de zuidpunt van het eiland.

Mayongo en de studenten vinden van niet. „Bussen horen niet op de bodem van de zee”, zegt Mayongo. Een VIP-bus onder water is geen maritiem erfgoed. De groep is op 'erfgoed safari' en loopt verder, in de richting van de 'slaventuinen' uit de tijd van Jan van Riebeeck.

Parthesius is directeur van het Centrum Internationale Erfgoedactiviteiten uit Leiden. Sinds 2009 werkt hij samen met het Zuid-Afrikaanse overheidsagentschap voor nationaal erfgoed, SAHRA, om met Leidse studenten op en rond Robbeneiland onderzoek te doen en Zuid-Afrikaanse studenten en personeel van het museum enthousiast te maken voor archeologie en erfgoedbeheer. Sinds januari is Parthesius terug op het eiland. Hij en zijn studenten logeren in de oude gevangencellen. De ene helft van de groep werkt vandaag vanaf een boot, de andere helft blijft aan land.

Rondom het eiland liggen tientallen scheepswrakken, waaronder het VOC-fregat 'Dageraad', dat in 1694 met een lading goud op de klippen liep. VOC-specialist Parthesius weet alles van die wrakken. Hij leidde tot drie jaar terug in Sri Lanka het onderzoek naar het aan de grond gelopen schip 'Avondster' en zou ook in Zuid-Afrika graag de wrakken bestuderen, voordat ze door amateurs geplunderd worden. „Maar daar moet je hier niet meteen mee aankomen”, zegt hij. „Archeologie is al een witte hobby en maritieme archeologie is al helemaal koloniaal geïnspireerd. We beperken ons niet tot scheepswrakken. Ons onderzoek richt zich ook op plekken op of bij het water die voor lokale mensen van belang zijn.”

Ooit arriveerden de Portugezen als

Robbeneiland trekt toeristen omdat Mandela er gevangen zat. Foto Reuters

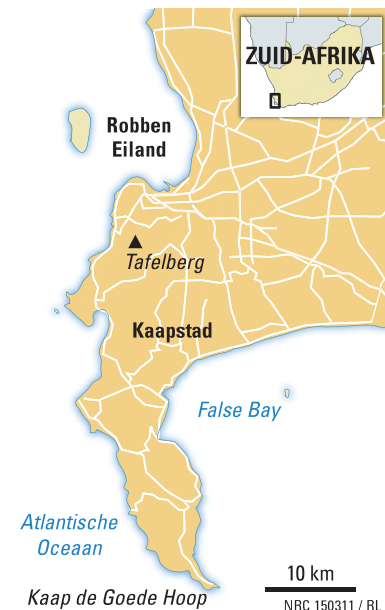
eersten op het (toen nog onbewoonde) Robbeneiland. Later kwamen de Nederlanders, die er een bevoorradingsstation voor VOC-schepen begonnen en een gevangenis vestigden. In de Engelse tijd was het eiland een leprozenkolonie. In 1961 vestigde het Zuid-Afrikaanse apartheidregime er de beroemde, zwaar bewaakte gevangenis voor politiek strijders. Sinds 1999 staat het hele eiland op de werelderfgoedlijst van Unesco.

„De geschiedenis van Robbeneiland is onlosmakelijk verbonden met de opsluiting van Nelson Mandela en de geschiedenis van het ANC”, zegt Parthesius in zijn cel. „Dat is ook de geschiedenis waar men hier in Zuid-Afrika op dit moment de meeste belangstelling voor heeft. Maar Robbeneiland heeft zoveel verschillende lagen”, zegt Parthesius. „Je hoeft maar een klein beetje te graven en je zit alweer in de volgende geschiedkundige periode.”

Het vereist politieke stuurmanskunst om je in Zuid-Afrika als westerling met de geschiedenis bezig te houden. Directeur Sibongile van Damme van erfgoedorganisatie SAHRA waakt voor „elitair en westerse” onderzoek, zegt ze. „Wij zwarte mensen hebben weinig met de zee gedaan, maar er is wel degelijk zwarte geschiedenis op en rond Robbeneiland. Daar zijn we onder andere met onderwaterarcheologie naar op zoek. Je moet maritieme geschiedenis voor gewone zwarte Zuid-Afrikanten begrijpelijk en herkenbaar maken.”

„Geschiedenissen begonnen bij ons altijd met de aankomst van Jan van Riebeeck”, beaamt de 25-jarige Kaapse studente museum- en erfgoedstudies Zikhona Mhlontlo tijdens de lunch in de oude gevangenis. „Misschien dat mijn familie uiteindelijk naar musea gaat als daar meer van de eigen geschiedenis te zien is.

Te ver om te zwemmen

Zuid-Afrikanten hebben het de hele dag over hun voorvaders en tradities, maar ze zien geschiedenis nooit als een serieus vak dat voor het bouwen van een natie van belang kan zijn.”

Om Zuid-Afrikanten enthousiast te krijgen voor erfgoedbescherming heeft SAHRA ook voorgesteld om een voor de zwarte bevolking heilig meertje in het noorden van het land een beschermde status te geven. „Het is allemaal erfgoed”, zegt Van Damme. „In het nieuwe Zuid-Afrika kun je niet alleen de VOC bestuderen.”

Maar welke zwarte geschiedenis rond Robbeneiland gevonden kan worden is nog niet helemaal duidelijk. „Koloniaal en prekoloniaal ontmoeten elkaar in het contact tussen de Europeanen die zich hier vestigden en de oorspronkelijke bewoners van het gebied”, zegt Parthesius. „Robbeneiland is een soort vergrootglas van de geschiedenis. Eerst waren er groepen die zich hier vrijwillig vestigden, onder andere om voor de schepen van de VOC te zorgen, later kwamen de gevangenen.”

In de middag sluit Parthesius zich aan bij de groep duikers. Twee bootjes met duikende studenten uit Leiden bonken over de golven. Aan boord zijn professionele Zuid-Afrikaanse duikers van SAHRA en een medewerker van het Robbeneilandmuseum. Ruim een half uur zijn alle duikers op de bodem. Opgewonden komt museummedewerker Luvuyo Ndzuzo als eerste weer boven. Hij heeft net zijn duikbrevet gehaald en zojuist een in 1901 vastgelopen Brits schip bekeken.

„De VOC-fregatten zijn van later zorg”, zegt Parthesius. „Eerst moeten we begrip bijbrengen over wat maritiem erfgoed precies is.”